

## Børskrisen af 1873.

Efter Max Wirth.

### I. Krisens Forudsætninger.

I den ny Udgave af «Geschichte der Handelskrisen» giver M. Wirth, som alt fremhævet i forrige Hæfte, en meget udførlig Fremstilling af Børskrisen 1873. I det vi med Hensyn til Enkelthederne henviser til Værket selv, skulle vi her i al Korthed paapege Hovedtrækkene deraf og navnlig begynde med et Uddrag af den Oversigt over den økonomiske Udvikling i de senere Aar, hvormed Forf. aabner sin Fremstilling af Krisen for at begrunde dens Fremkomst, hvorhos vi medtage følgende indledende Bemærkninger:

«Krisen af 1873 var i sin Udstrækning større og i det Hele taget mere indgribende end alle tidligere Kriser. I sin Oprindelse en ligefrem Børskrise inddrog den lidt efter lidt alle Omsætningens og Produktionens Kredse under sit Omraade. Udbrudt i Wien rev den hele Østrig og Ungarn, Tyskland og Italien ind i sine ulykkebringende Garn; med dobbelt Heftighed udbrød den i Amerika, og ogsaa det engelske og franske, det skandinaviske(?) og russiske Pengemarked kom til at lide derunder. Til Belgrad og Bukuresjt, til Odessa, Moskva og Nischnij-Novgorod, til Alexandria og Sydamerika gjenløde Slagene af «der grosse Krach»!

«I vor for 16 Aar siden skrevne «Diagnose» have vi fremhævet, at Kriser hyppig optræde som en Følge af store Krige; Hovedaarsagen til samme er den Overspekulation ud over den disponible Kapitalmængde, som plejer at indtræde i Perioder, hvor en stor national eller borgerlig Fare lykkelig er overstaaet, eller hvor Opfindelser og Opdagelser have frembragt store Omvæltninger i Samfærdsel og Produktion, opflammet hele Nationers Skaberkraft og kastet Spekulationen ind i nye Baner.

«Men ved Krisen af 1873 kom endnu hertil de to største Finansoperationer, Historien har at opvise: Udbetalingen til Tyskland af en Krigserstatning paa 5 Milliarder, som med Renter og Krigskontributioner løb op til 6000 Millioner Franks — og Forberedelsen til Indførelsen af Guldfoden i det tyske Rige, som for en Tid unddrog flere Hundrede Millioner Thaler fra det almindelige Pengemarked for at lade dem ligge brak, medens til samme Tid Overførelsen til Tyskland af hin uhyre Sum, der ligeledes lidt efter lidt blev unddraget det almindelige Pengemarked, maatte, om ogsaa kun den mindre Del af dem, der ydede Beløbet, befandt sig i Frankrig, volde Vanskeligheder saa længe, som Kapitalen endnu ikke var bleven gjort frugtbringende igjen, hvad der krævede lang Tid i alt Fald for en Del af Milliarderne. Dertil kom endnu, at Spekulationen for mere end et Aar forud havde diskonteret — og tilmed overvurderet — den Indflydelse, som Milliarderne kunde have paa det tyske Kapitalmarked. Derved blev et andet forud for Krisen gaaende Fænomen overordentlig fremtrædende — nemlig Projekteringen af Foretagender, der øjensynlig ere urentable, men desuagtet finde Folk, der tro paa dem, fordi de ere nye og derfor

ægge det i saadanne Perioder af industriel Bevægelse stærkt spændte Hang til at spille i Lotteriet, medens de i normale Tider upaaagtet vilde kvæles i Fødselen. Dertil kom endelig den for Forretningsfolk ejendommelige umaadelige Havesyge, hvormed de kaste sig over ethvert nyt Foretagende, som viser sig særlig fordelagtigt, naturligvis uden at kunne beregne, om og hvornaar der vil indtræde en saadan Overproduktion, at Benyttelsen af de nye Tjenesteydelser eller Forbruget af de nye Varer ikke mere holder Skridt med deres Frembringelse. Thi Antallet af de produktive Hoveder, som finde paa noget Nyt og bryde nye Baner er meget ringe — hvorimod Antallet af de mekaniske Hoveder, som leve af Efterligning og skynde sig med at paaføre nye Produktionsgrene Konkurrence, er særdeles stort. I Tider, hvor der er en stærk Foretagelsesaand, bliver denne Art Konkurrence epidemisk og forøger i en betydelig Grad den Forstyrrelse af Ligevægten imellem Tilbud og Efterspørgsel, der hidfører Krisen.»

For at give et fuldstændigt Billede af de samvirkende Aarsager til Krisen gennemgaar Forf. dernæst hele den økonomiske Udvikling siden 1857 og paaviser, hvor langt betydeligere den har været end selv den stærke og raske Udvikling fra 1850—57.

Frankrigs og Englands Udførselshandel er i de 15 Aar fra 1857—1872 voxet til det Tredobbelte og ogsaa de andre Landes Omsætninger ere stærkt forøgede. I Følge en til Wienerudstillingen opgjort Oversigt over Verdenshandelens Udvikling udgjorde Produktionen og Omsætningen af de vigtigste Gjenstande for Verdenshandelen, Korn, Jærn, Kul og Uld, i 1871 følgende Beløb:

Evropas Kornproduktion anslaaes til 1688 Mill. Hektoliter; den samlede Udførsel af Korn fra alle europæiske Lande samt de Forenede Stater i Nordamerika har en Værdi af 2046 Mill. Fr., den tilsvarende Indførsel 2232 Mill. Fr. — saa at der altsaa i Kornhandelen aarlig omsættes for ca. 5 Milliarder Fr.

Hele Jordens Jærproduktion anslaaes til 24,000 Mill. Pd., hvilket omtrent antages at svare til 20 Pd. pr. Individ. Storbritannien producerer alene over  $5\frac{1}{2}$  Mill. Tons Raajærn og udførte i 1871 Jærn og Jærnfabrikata til en Værdi af 650 Mill. Fr. Preussens Produktion af Raajærn, der i 1826 kun udgjorde 43,000 Tons, udgjorde i 1871 ca. 987,000 Tons.

Det samlede Udbytte af Jordens Kulgruber anslaaes til 213 Mill. Tons, hvoraf 176 Mill. falde paa Evropa og deraf atter 109 Mill. paa Storbritannien, der i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede kun producerede  $2\frac{1}{2}$  Mill. Siden 1858—59 er Produktionen af Kul i Frankrig, Preussen og Østrig-Ungarn stegen til over det Dobbelte. Evropas Kuludbytte anslaaes til en Værdi af ca. 1250 Mill. Fr.

Af Bomuld produceres aarlig 16—18 Mill. Centner, hvoraf  $\frac{2}{3}$  falde paa Amerika. I Midten af forrige Aarhundrede forbrugte Storbritannien 1 Mill., nu over 1000 Mill. Pd. Antallet af de i Evropas og Amerikas Bomuldsfabrikker sysselsatte Arbejdere udgjør  $1\frac{1}{4}$  Million.

Hele Evropas samlede Produktion anslaaes til følgende Pengeværdi: Mineralriget 983 Mill. Thaler, Dyreriget 4331, Planteriget 9627 — tilsammen 14,941 Mill. Thaler (henvend 20,000 Mill. Rdl.).

«Verdenshandelen besørger Verdensproduktionens Omsætning. Det er fornemmelig i den, at vor Tids økonomiske Massevirksomhed ret viser sig.» Alle Verdensdelenes

samlede Omsætning i et Aar anslaaes til henved 58 Milliarder Fr. — altsaa til det .11-Dobbelte af den franske Krigserstatning. Deraf falder over de  $\frac{2}{5}$  (henved 40 Milliarder Fr.) paa Evropa.

Bygningen af Jærnbaner har i denne Periode paa begge Sider af Atlanterhavet taget et Opsving, som man aldrig havde tænkt sig. 1865 beregnedes de evropæiske Jærnbanners samlede Længde til 42,000, de nordamerikanske til 33,860 eng. Mil. 1873 anslog man allerede de Forenede Staters Jærnbaner til 60,000 eng. Mil. I et lignende, om end ikke fuldt saa stærkt Forhold ere de evropæiske Linjers Længde bleven forøget. Deres Længde blev i 1871 anslaaet til 70,000 eng. Mil. Paa hele Jorden fandtes samme Aar over 28,000 (tyske) Mil Jærnbane eller en Længde, der kunde gaa fem Gange rundt om Jorden ved Ækvator, medens den af Togene paa disse Baner gjennemløbne Strækning allerede i 1866 beregnedes at gaa langt ud over Solsystemets Grænser. Samtlige Baner have kostet 20 Milliarder Rdl. og transportere i Løbet af et Aar over 8000 Millioner Centner Varer foruden Personerne.

Ved Siden af den overordentlig stærke Udvidelse af Jærnbanenettet — hvorved endnu bør mindes om Bygningen af Suezkanalen, der falder i samme Periode — har Handelsmarinen hvert Aar modtaget en Forøgelse, der dog i de senere Aar udelukkende falder paa Dampskibsflaaden, i det Sejlskibenes Antal stedse aftager. Alene fra 1872—1873 forøgedes den samlede Handelsmarine med 367 Skibe og ca. 280,000 Tons — uagtet Sejlskibenes Antal til samme Tid formindskedes med 465 og deres Drægtighed med ca. 370,000 Tons. Der er saaledes i et Aar bygget over 800 Dampskibe, hvorhos Dampskibs-

flaadens Drægtighed er voxet med næsten 650,000 Tons. Evropas og de Forenede Staters samlede Handelsmarine udgjorde i 1873 ca. 56,000 Sejlskibe med en Drægtighed af over 14 Mill. Tons, og 5,148 Dampskibe med en Drægtighed af  $4\frac{1}{3}$  Mill. Tons.

Alle disse Fremskridt ere dog forholdsvis kun ringe i Sammenligning med Telegrafens vidunderlige Udvikling. Først i 1851 blev i Frankrig den første Telegraflinje overgivet til offentlig Brug — og nu udgjør Frankrigs Telegrafnet næsten 5000 Mil Linjer med over 16,000 Mil Traade. Hele Evropas Telegrafnet udgjør ca. 36,000 Mil Linjer med ca. 94,000 Mil Traad — altsaa en Traadlængde, der næsten er lig Maanens Afstand fra Jorden. Hele Jordens Telegraftraade anslaaes til 270,000 Mil og kunde altsaa gaa 50 Gange rundt om Ækvator. En særlig Opmærksomhed fortjene derhos de undersøiske Telegrafer, hvis Fremkomst og Udvikling Forf. skjænker en udførlig Omtale.

Endelig omtaler Forf. Omløbsmidlerne. Mængden af rede Penge i Evropa og Nordamerika angiver han til henvend 500 Mill. Rdl., medens de betydeligste Bankers Seddelmængde i 1871 beløb sig til over 5500 Mill. Rdl. I Londons Clearing House udgjorde Omsætningerne i 1870 ca. 3900 Mill. L. St., i 1871 ca. 4800 Mill. L. St. og i 1872 næsten 6000 Mill. L. St. — saa rask er Udviklingen i England og saa stor den herved opnaaede Besparelse af rede Penge. Skulde alle disse Omsætninger været afgjorte med rede Penge, vilde alene Slidet paa disse i et Aar have fortæret 200 Centner Guld.

Efter dette Overblik over Udviklingen, som vi her kun kortelig have antydet Resultaterne af, fremhæver Forf. de forskellige Impulser, som den industrielle Udvik-

ling har modtaget siden 1857. «Siden den Tid ere Symaskinerne og Petroleum indførte fra Amerika til Evropa, Landbrugsmaskinerne have faaet Borgerret i England, Værktøjsmaskinbygningen er grundlagt i Tyskland, Anlægget af Gas- og Vandværker i Byerne betydelig forøget, Staalproduktionen hævet til en aldrig anet Højde, og Jærnbanebygningen enormt udvidet . . . . Et Par Exempler kunne antyde vor Tids betydelige industrielle Virksomhed: Allerede 1860 beskjæftigede de engelske Metalbjærgværker og Smelteovne saa mange Dampmaskiner, at de repræsenterede 450,000 Hestes Kraft; Manufakturernes Dampmaskiner havde i Alt 1,350,000 Hestes Kraft, Dampskibene 850,000, Lokomotiverne 1 Million — i Alt 3,650,000 Hestes Kraft eller en Kraftmængde, der svarer til 77 Mill. Mænd, altsaa paa det Nærmeste hele Evropas voxne mandlige Befolkning. Nu anslaa man allerede Dampkraften til det Dobbelte heraf!

«Østrig-Ungarns Ølbryggerier, som nu levere det bedste Øl paa Jorden, have ved Siden af den næststørste Vinproduktion i Evropa (efter Frankrig) mere end fordoblet deres Produktion i 10 Aar. 21 særskilt opregnede Bryggerier, som i 1862 producerede 2,22 Mill. «Eimer» Øl, leverede i 1857 ca. 2,97 Mill. og i 1872 over 5,43 Mill. Eimer — altsaa i 10 Aar en Stigning af 145 pCt.

«Naar vi endnu minde om, at ved Siden af dette uhyre Opsving have Videnskab og Teknik vedblivende gjort nye Opdagelser — at de dannede Arbejderes skabende Kraft stedse yderligere har beriget Produktionen med nye Opfindelser — og naar vi erindre om den Kjendsgjerning, at Kriser overhovedet kun forekomme i højt udviklede Industrilande og slet ikke forekomme i Lande, der staa paa Grækenlands, Spaniens og Tyrkiets Stand-

punkt — saa kan det ikke længer forundre, at Befrielsen for den franske Krigs Mare, der i Aaringer har hængt over Mellemeuropas Forretningsverden som et Damoklessværd, ophidsede Foretagelsesaanden paa en saadan Maade, at der gik høje skumkronede Bølger, og at det endelig udartede til en akut Krise — med alle dens Udvæxter og Forbrydelser i sit Følge!»

Forf. paaviser nu, hvorledes alle disse Impulser til en uhyre Forøgelse af den industrielle Virksomhed fra 1857—71 blev holdt i Tømme af de forskellige Krige, som afløste hinanden i dette Tidsrum — den italienske Krig i 1859, den nordamerikanske Borgerkrig, den dansk-tyske Krig i 1864 og den tyske Krig i 1866 — og fornemmelig af den derved opstaaede Frygt for nye Krige og da navnlig for en Krig med Frankrig. Da derfor denne sidste var overstaaet — og det uventet lykkelig for Tyskland — og derhos til samme Tid Reformer i den industrielle Lovgivning dels gennemførtes og dels stilledes i Udsigt i Tyskland og Østrig — «da var Spekulationen ikke mere til at holde i Tømme og styrtede sig som en løsladt Væddeløbshest ud paa Markedet!»

«Anlægget af nye Jærnbaner antog uhyre Dimensioner. Det en Tid lang af den senere fallerede Englænder Peto alene drevne System at tage Jærnbaner i Entreprise for en rund Sum, — hvorved navnlig en vis Strousberg i Berlin ved hensigtsmæssige Besparelser ved Indkjøb af Materiale og ved Fordelingen af Anlægget imellem forskellige Entreprenører for en Tid havde en uhyre Gevinst, indtil hans Anseelse fik et Knæk ved Anvendelse af altfor slet Materiale og en usolid Adfærd, — havde givet Spekulationen i Jærnbaneanlæg en ny Skikkelse og fornyet Impuls. Derved steg imidlertid ogsaa Faren for



en Udplyndring af det store Publikum og for en Kræn-  
kelse af det almene Vel ved Eventyrere, Børsjobbere og  
samvittighedsløse Notabiliteter.

«I de større Stæder tog Byggeforetagenderne et  
enormt Opsving og i Bjærgværksdistrikterne blev talrige  
Bjærgværker aabnede, og Smeltehytter byggede, medens  
nye Banker skjød op af Jorden som Paddehatte.

«Bankvæsenet var allerede i den forud for Krisen af  
1857 gaaede Periode blevet udviklet ved Oprettelsen af  
en stor Mængde Kreditanstalter, Handels-, Industri- og  
Folkebanker, Seddel- og Hypothekbanker. Men efter  
Krigen 1866 begyndte i denne Retning en helt ny Be-  
vægelse. Allerede under den amerikanske Krig havde  
Seddel-Depreciationen og den høje Guldagio saa vel som  
den stærke Deltagelse fra tyske Kapitalisters Side i Uni-  
onslaanene i høj Grad begunstiget Udførselen af ameri-  
kanske Produkter til Evropa. Mange Amerikanere ind-  
fandt sig personlig paa de europæiske Markeder og lod  
deres Varer gaa for enhver Pris, naar de bleve betalte  
kontant. Det forøgede Handelssamkvem imellem de to  
Kontinenter nødvendiggjorde en Forøgelse af Samfærdsels-  
og Omløbsmidlerne paa begge Sider af Atlanterhavet.  
Der opstod derfor en Mængde Dampskibsforbindelser  
imellem Tyskland og Amerika saa vel som et stort Antal  
internationale Bankinstituter, som havde deres Kontorer  
i New York, London, Wien, Berlin og Frankfurt og som  
bleve Bærerne for vidtstrakte Spekulationer navnlig i Jærn-  
baneprioriteter. Ogsaa Italien og Tyrkiet blev dragne ind  
med i dette internationale Net af Banker, som ikke blot  
besørgede Vexeldiskonto, men gav sig af med alle Slags  
Kreditforretninger.

«Særdeles levende var «Gründungsspekulationen» i

Østrig, fordi dette Land efter Gjenoprettelsen af Italiens og Tysklands Enhed ikke mere syntes at give Anledning til Rivninger med Naboerne og derfor indgød mere Tillid end Frankrig og Tyskland, der stadig truedes af en indbyrdes Krig.

«Men Hovedskueplads for Spekulationen var dog Ungarn, som efter Gjenerholdelsen af sin nationale Selvstændighed og efter Forliget med den anden Rigshalvdel syntes at gjemme Elementerne til et nyt økonomisk Op-sving i sit Skjød. En sand Jærnbane mani bemægtigede sig Ungarns ledende Kræfter og fandt saa meget lettere Næring, som det europæiske Pengemarked i de første Aar efter hint Forlig, da man endnu ikke havde faaet Prøve paa Ungarns Statsøkonomi, viste sig overordentlig imødekommende.»

Om denne Jærnbane mani beretter Forf. længere hen, at der efter 1869 forholdsvis indtraadte en Stilstand i 1870—71; men i 1872 fulgte derefter paa Ny en temmelig intensiv Fremskridtsbevægelse. I den vestlige Halvdel blev der givet Koncession paa eller paabegyndt som Statsbaner 15 Linjer med en samlet Længde af 207 $\frac{1}{2}$  Mil, i Ungarn paa 5 Linjer paa tilsammen 77 $\frac{3}{4}$  Mil. Og dog havde alt Entreprisen begyndt at vende sig bort fra Jærnbaneanlæg, dels formedelst de Tab, som de abnorme Arbejderforhold i Ungarn i den senere Tid havde voldt Entreprenørerne, dels fordi de militære Avtoriteter begyndte at stille store Fordringer til Koncessionshaverne. Det samlede Beløb af Jærnbane-Aktier og -Prioriteter, som emitteredes i 1872, udgjorde 137,3 Mill. fl., hvoraf dog knap 40 Mill. blev offentlig udbudt. Imidlertid maa det indrømmes, at denne Forøgelse af Jærnbanerne har været af ikke ringe Betydning for Monarkiet. Alene i 1872 blev

der aabnet ikke mindre end 280 Mil nye Baner — ca. 150 i Østrig og 130 i Ungarn —, medens der ved Udgangen af 1871 existerede i Alt 1564 Mil Jærnbaner — 977 i Østrig, 587 i Ungarn, hvortil endnu kom en Del Bjærgværks-, Lokal- og Hestebaner. Under Bygning eller projekterede vare endnu ved Udgangen af 1872 ikke mindre end 590 Mile, deraf 200 Mile i Ungarn. Det nominelle Beløb af de til Anlæg af Jærnbaner medgaaede Summer udgjorde i 1871 ca. 305 Mill. fl., 1872 ca. 251 Mill. og i det første Kvartal af 1873 end videre ca. 20 Mill. — tilsammen 576 Mill. fl. I dette Beløb er imidlertid medindbefattet Omkostningerne ved at skaffe Pengene tilveje, hvortil der skal være medgaaet 20—30 pCt. af det hele Beløb eller omtrent 150 Mill. fl. Hvortil disse Summer gik, og hvorledes disse Jærnbaneanlæg i det Hele virkede, derom giver følgende Skildring i «Deutsche Zeitung» Oplysning:

«Fra 1866 dominerede Jærnbaneanlæggene ganske det indenlandske Pengemarked. Der var ingen Finansmand, ingen Entreprenør, som ikke mere eller mindre havde taget Del i Jærnbane-«Gründungen». Nogle af vore betydeligste Banker have Opsvinget i Jærnbanebygningen at takke for deres Opstaaen. Disse «Gründungen» gik alle for sig efter samme Mønster. «Gründerne», Koncessionshaverne, de Banker, der havde at sørge for Pengenes Tilvejebringelse, og Entreprenørerne dannede tilsammen et eneste Konsortium, hvis Hovedopgave det var at faa Børs-Konjunkturerne til at stille sig saaledes, at de kunde drage Fordel deraf ved deres Emissioner. De hermed sammenhængende Manøvrer, den aarlige Emission af flere hundrede Mill. fl. (— i 1871 repræsenterede de østrigske Baner en Kapital af 1425 Mill. fl. —) i

nye Papirer, som man spaaede en betydelig Stigning i Kurs, gav fra Aar til Aar Børsspekulationen en større Udstrækning og begunstigede Børsspillet. Den ved «Gründung» af Jærnbaner pludselig erhvervede store Emissionsgevinst virkede forførende til alle Sider og smittede hele Kredse af Befolkningen med Spillesyge og «Gründer»-lyst. Fra først af var det vel kun enkelte Catilinariske Existenser, som gave deres Vaabenskjolde til Lokkemad for de smaa Kapitalister; men efterhaanden steg ogsaa de indflydelsesrige og agtede Familier blandt vort højeste Aristokrati ned fra deres Borge for at blande sig mellem Jærnbane-«Gründerne». Om de end hyppig havde den gode Hensigt at at bidrage til at give Foretagendet en solid og sund Basis, besad de dog ikke Kraft nok til at holde de usunde Elementer Stangen — og i mange Tilfælde tænkte de ogsaa kun altfor meget paa at forhøje deres egne Besiddelsers Værdi ved Hjælp af Jærnbaner. Dertil kom, at de fleste af disse fornemme Herrer kun meget lidet forstod sig paa Forretninger og derfor ogsaa kun afgav det Firma, hvorunder man erholdt Koncessioner og lokkede Pengene ud af Folks Lommer. «Gründungsfeberen» blev endog saa intensiv i hine Kredse, at i nogle Provinser næsten den hele Adel indrangerede sig blandt Gründerne. Og da «l'appétit vient en mangeant» og ved de nyere Jærnbanners Anlæg Banker og Konbessionshavere gik Haand i Haand, saa bleve de høje Herrer lidt efter lidt indviede i Børslivet og gav sig ogsaa til at stifte Banker . . . I de forskjellige Bestyrelser for de siden 1866 byggede Jærnbaner sidde nu af den gamle Adels Rækker: 13 Fyrster, 1 Landgreve, 64 Grever, 29 Baroner og 41 andre Adelige. Og ved de i Wien siden 1864 stiftede Banker have 1 Hertug, 24

Grever, 12 Friherrer og 4 andre Adelige nedlød sig i Bankraadslænestolene, uagtet disse Banker hverken ere Hypothekbanker eller i andre Retninger virke for Landejendommenes Interesser. Til samme Tid deltog end videre 1 Fyrste, 16 Grever, 6 Friherrer og 2 andre Adelige i Bestyrelsen af andre i Wien oprettede industrielle Foretagender, som disse Herrer hverken kunde have nogen særlig Interesse for eller nogen særlig Forstand paa, og som de heller ikke satte nogen tilstrækkelig betydelig Kapital i . . . Denne det høje Aristokratis Deltagelse i den moderne Gründungssvindl kunde i Østrig, hvor Aristokratiet nyder saa stor Anseelse, ikke Andet end faa slette Følger, og navnlig maatte den Higen efter Rigdom, som findes hos et saa levelystent Folk som vort, udvikle sig desto stærkere, jo mindre Risiko, der var forbundet med at erhverve sig en Formue paa Andres Bekostning og derhos endda faa baade Ordener og Titler til Løn. Og saaledes bredte da Børsspekulationen og den dermed forbundne Spillesyge sig ud i alle Befolkningens Kredse. Da der imidlertid hørte ikke blot Penge, men ogsaa personlig Anseelse og Indflydelse til for at faa Koncession paa Jærnbaneanlæg, og det selv da kunde have sine store Vanskeligheder at opnaa en saadan, saa kunde selvfølgelig ikke alle de pengetørstende og entreprenante Gemytter arbejde paa Jærnbane-Gründungens frugtbare Omraade, og man kastede sig derfor ogsaa over andre Omraader. Da der paa disse ikke fandtes den Statskontrol, som ved Jærnbanerne, kunde Svindelen her udfolde sig endnu langt friere; men ogsaa ved Stiftelsen af Banker blev dog selve Emissionen af de nye Papirer og Gevinsten herpaa Hovedsagen.» Og saaledes gik det da til, at der til Trods for det uhyre Omfang, hvori Jærnbaner, som anført, bleve

byggede i 1871—72, dog blev anvendt næsten tre Gange saa store Summer paa andre Foretagender; thi medens der, som anført, fra 1ste Januar 1871 til 1ste April 1873 medgik 576 Mill. fl. til Jæraneanlæg, blev der i Alt til nye Foretagender af anden Art lagt Beslag paa næsten 1400 Mill. fl.

Allerede i Maj 1869 blev det samlede Beløb af de i Wien stedfundne «Gründungen» angivet til 982 Mill. fl., hvoraf indtil da 470 Mill. vare indbetalte paa forskjellige Aktieforetager. Og medens der i Pest i Begyndelsen af 1868 kun bestod 21 Aktieselskaber med en Kapital af knap 30 Mill. fl., var der allerede efter 20 Maaneders Forløb i September 1869 ikke mindre end 99 Selskaber i Virksomhed med en nominel Kapital af 135 Mill. fl., hvoraf der alt var indbetalt 100 Mill. Men indregistrerede ved Vexelretten i Pest som stiftede i 1868 og de ni første Maaneder af 1869 vare ikke mindre end 80 Selskaber med en nominel Kapital af over 326 Mill. fl.

«Allerede den Gang var den østrigske Nationalbank for at lægge Tøjle paa Gründungsraseriet nødsaget til den ved denne Bank sjældne Fosholdsregel i Juli 1869 at forhøje Diskontoen fra  $4\frac{1}{2}$  til 5 pCt. Dette var dog alt for sent. Thi allerede i Efteraaret indtraadte der en Pengeknaphed, som indtil «der grosse Krach» kaldtes for en Krise, men dog saa lidt tjente til Adyarsel, at der  $3\frac{1}{2}$  Aar senere indtraadte en virkelig Krise. Forretningsverdenen var allerede den Gang saa gjennemtrængt af Agiotage-Tanker og Spillesyge, at der allerede, som til alle saadanne Tider, fremkom Forslag om at gjøre Ende paa Pengeknapheden ved en yderligere Emission af Papirspenge — medens der herskede Tvangskurs, og Sølv noteredes til 120, saa at der altsaa forelaa de haand-

gribeligste Beviser paa, at Omsætningens Behov alt forlængst var mere end tilfredsstillet ved den siden 1868 stedfundne Emission af 350 Mill. fl. i Statssedler.

«Da den første Advarsel fra den østrigske Nationalbank intet havde frugtet, skred den til omfattende Opsigelser i Report og til en Reduktion af Maximum for Laangivning i Lombardforretninger. «Heller ikke disse Forholdsregler,» siger J. Neuwirth i sit Skrift «Bankacte und Bankstreit in Oesterreich-Ungarn 1862—73», «strakte imidlertid til, og Bankdirektionen saa sig nødsaget til for at værne om sin Seddelreserve at forhøje Rentefoden for Pladsvexler og Rimesser med 1 pCt., d. e. til 5 pCt., og ligeledes at forhøje Renten af Lombardlaan til 5½ pCt. Disse Forholdsregler kom ikke uventet og maatte ubetinget billiges af alle Kyndige. Overspekulationen havde til Trods for alle Advarsler fortsat sine Orgier. Overlæst med Engagements — kæmpende imod en Pengeknaphed, som havde sin Grund ikke i Mangel paa Sedler, men i en kolossal Overlæsselse af Markedet med usælgelige Papirer — pludselig ladt i Stikken af Bankerne, som indtil da havde pousseret den fremad — ængstet ved sin egen truede Stilling og desforuden endnu ved foruroligende politiske Efterretninger fra Paris, kom Spekulationen lidt efter lidt ved Nationalbankens Forholdsregler til Erkjendelse af sin Tilstand; men med denne Selverkjendelse begyndte ogsaa hin Krisis, som i September 1869 anrettede saa store Ødelæggelser og hidførte en fuldstændig Udmattelse.» Den indtraadte Krise og dens ødelæggende Virkninger blev naturligvis føleligst der, hvor der var syndet mest og med den mindste Berettigelse, nemlig i Ungarn.

«Paa denne Tid fandt ogsaa den bedragerske Spekulation Sted, som en belgisk Eventyrer, Langrand-Dumonceau, der havde vidst at skaffe sig en Grevetitel hos den pavelige Stol, drev under katholsk Fromheds Maske og under Form af en Bank for Landbrugskredit. Mange Embedsmænd i Belgien og i Østrig-Ungarn bleve ved Løftet om høj Rente forlokkede til at laane denne deres Sparepenge — og bedragne for disse. Bedrageren endte med Rette for Tugtpolitiretten i Brüssel, som dømte ham til tre Aars Strafarbejde.

«Men hverken denne eller andre lignende Begivenheder, ej heller det stærkt voxende Antal Fallitter — i 1872 forefaldt ikke mindre end 1250 Fallitter i Østrig-Ungarn (hvoraf 491 i Ungarn), hvoraf de 990 faldt paa Handelsstanden og Industridrivende, Resten paa Private, Embedsmænd og Smaafolk — formaaede at advare eller at forhindre Spekulationen. Denne skred meget mere til en Række «Gründungen», som paa et Haar lignede den berygtede Sydhavssvindel i Henseende baade til Antal og til Forvovenhed, og ved hvilke man desværre endnu mindre end i tidligere Perioder gik ærlig til Værks i Valget af Midler.»

Forf. leverer nu en, som det synes, fuldstændig Statistik over de østrigske og tyske Gründungen i Aarene 1869—72, hvorom det maa være tilstrækkeligt at sige, at Navnefortegnelsen over de nye Selskaber, Jærnbaner og offentlig udbudte Stats- og Kommunelaan netop fylder 50 tæt trykte Sider. For Østrig-Ungarns Vedkommende er følgende lille Tabel for Aarene 1871 og 1872 ret oplysende:



	1871.		1872.	
	Antal.	Nominal- beløb. Mill. fl.	Antal.	Nominal- beløb. Mill. fl.
Statslaan . . . . .	2	33	1	40
Kommunelaan . . . . .	5	14	7	15
Bankemissioner . . . . .	30	115	87	421
Jærnbaneemissioner . . . . .	34	305	35	251
Industrielle Emissioner . . . . .	36	78	131	381
tilsammen . . . . .	107	545	261	1108

I Følge «Moniteur des intérêts industriels» fordele Emissionerne for 1872 — angivne i Mill. Fr. — sig saaledes paa de forskjellige Lande:

	Stats- og Kommunelaan.	Kredit- Instituter.	Jærnbaner og Industr. Etabl.	Til- sammen.
Tyskland . . . . .	26,3	432,4	913,1	1371,8
Østrig-Ungarn . . . . .	94,3	377,0	517,2	989,5
Amerika . . . . .	905,0	10,0	1129,7	2024,7
Belgien . . . . .	5,0	35,0	14,1	54,1
Spanien . . . . .	250,0	2,0	3,6	255,6
Frankrig . . . . .	3500,0	280,5	193,1	3973,6
Storbritannien . . . . .	»	229,5	1210,0	1439,5
Holland . . . . .	1,8	12,1	43,5	57,4
Italien . . . . .	12,8	405,2	155,0	573,0
Donaufyrstend. . . . .	4,1	»	27,2	31,3
Rusland . . . . .	377,0	117,0	281,3	775,3
Schweiz . . . . .	22,3	15,0	67,3	105,3
Tyrkiet . . . . .	278,1	40,0	667,3	985,4
	5476,9	1955,6	5202,4	12,636,5

Summen af samtlige de paa de evropæiske Børser — Skandinaviens exkl. — samt i Amerika fremkomne Emissioner beløb sig saaledes i dette ene Aar til 12<sup>1</sup>/<sub>2</sub> Milli-

arder Fr. I 1871 var Nominalbeløbet end videre over  $15\frac{1}{2}$  Milliarder — altsaa i begge Aar tilsammen omtr. 20 Milliarder Kroner — hvilket endda formenes at være en Del under det virkelige Beløb af, hvad der er blevet ydet af Pengemarkedet i disse Aar. Men medens der i 1871 medgik omtrent  $\frac{1}{3}$  af det hele Beløb til Statslaan, og knap 4 Milliarder helligedes kommercielle og industrielle Foretagender, absorberede Statslaanene i 1872 — uagtet det kolossale franske Laan paa  $3\frac{1}{2}$  Milliarder falder i dette Aar — langt fra det Halve af det samlede Emissionsbeløb.

Aaret 1873 begyndte under lignende Avspicier, som det foregaaende var sluttet under. Efter nys nævnte Blad krævede Emissionerne i første Halvaar af 1873: 7650 Mill. Fr. Deraf faldt paa Tyskland 1026 Mill., paa Østrig-Ungarn 531 Mill., paa Amerika 4367 Mill. Fr. Navnlig i Nordtyskland krævede Banker og Bjærgværker fremdeles uhyre Summer. «Allerede var Krisen i Wien kommen til Udbrud med frygtelig Voldsomhed, og allerede vare Tysklands Børspladser komne til at lide herunder, og endnu bestandig vedblev nye «Gründungen» at komme frem i Nordtyskland indtil ind i Oktober — et Bevis paa, at det havde været betænkeligt at støtte Bevægelsen ved Statshjælp, da den først var begyndt at gaa i Staa.» Baade for Juli, August og September bringe Berliner-Børsbladene i deres Maanedsoversigter Beretning om et betydeligt Antal nye Foretagender, saaledes alene i September «Gründungen» til et Beløb af næsten 22 Mill. Thaler, hvoraf 6 Mill. kom til Udbud. Og endnu for Oktober berettes om 13 nye Aktieforetager med en Aktiekapital af  $7\frac{3}{4}$  Mill. Thaler. «Det var mere, end der var præsteret ved nogen af de tidligere Kriser. Betænker man, at Amerika

igjen var i Begreb med at optage et Kæmpelaan i Evropa for at konvertere en Del af sin Gjæld, — at de store engelske Kolonier og mange andre Stater ikke ere opførte paa de meddelte Fortegnelser, — og tages endelig de uundgaaelige Mangler ved saadanne private Opgjørelser med i Betragtning, saa kommer man til det Resultat, at der i et Tidsrum af 2 $\frac{1}{2}$  Aar er stillet Krav til Pengebankederne til et Beløb af næsten 40 Milliarder Fr. En nøjagtig Statistik over, hvad der i samme Periode er opsparat, er ganske vist endnu ikke forfattet; men derom kan der ingen Tvivl være, at den nævnte kæmpemæssige Sum langt overstiger Produktionens Overskud, og at den allerede indtraadte Modstrømning var en nødvendig Følge af de Fiktioner, som hele den europæiske Kapitalverden i lige Grad har gjort sig skyldig i.»

Efter at Forf. dernæst særlig har omtalt de nye Arter af Banker, — af hvilken Omtale vi i forrige Hæfte have meddelt en udførligere Gjengivelse — gaar han over til en nærmere Betragtning af den Indflydelse, som Jærnbanebygningen i Nordamerika har haft saa vel til at fremkalde en Krise der som til at forøge Krisens Intensitet i Tyskland. I det vi i øvrigt angaaende den amerikanske Krise henvise til de tidligere Meddelelser desangaaende i vort Tidsskrift, fremhæve vi af Forf.s Udtalelser derom Følgende:

«Saa ofte man i de sidste tyve Aar fik amerikanske Jærnbaneberetninger i Hænde, maatte man forbavses over den Kjendsgjerning, at de Forenede Staters Jærnbaner i Udstrækning næsten kunde sættes ved Siden af de europæiske Baner. Til Trods for den mest anstrængte Virksomhed i Retning af at bygge Jærnbaner, navnlig i Tyskland, Østrig, Rusland og Schweiz vare de amerikanske

Jærnbaneforetagender siden Borgerkrigens Slutning saa overordentlig omfattende, at Evropa endnu bestandig knap har faaet noget Forspring. I Forhold til Befolkningen tæller Nordamerika mindst 6 Gange saa mange Jærnbanelinier som Evropa. Selv om der i de sædvanlige Opgivelser er nogen Overdrivelse med i Spillet og de blot paabegyndte Baner regnes med, og vi derfor kun anslaa den samlede Længde til 50,000 eng. Mil, vil der dog til Trods for de billige Anlægsomkostninger udkomme en uhyre Kapital . . . . En Gjennemsnitssum af 50,000 pr. Thaler pr. engelsk Mil (ca. 320,000 Rdl. pr. dansk Mil) er snarest for lav; men selv ved denne Ansættelse faa vi en samlet Anlægskapital af 2500 Millioner Thaler, hvoraf omtrent  $\frac{2}{5}$  eller henved 1500 Mill. Th. ere blevne anvendte i de sidste 16 Aar. Deraf kommer omtrent 1000 Mill. Th. paa Jærnbane-Obligationer. At dette uhyre Beløb foruden de 2500 Mill. Dollars Statsgjæld, som blev gjort under Borgerkrigen, ikke helt har kunnet bringes til Veje i Amerika, er klart. Den største Del deraf kom fra England og Tyskland. Allerede i 1857 blev den i Amerika anbragte tyske Kapital anslaaet til flere Hundreder Mill. Thaler. Under Borgerkrigen tog Anbringelsen af tysk Kapital endnu betydelig Overhaand, da man her i Modsetning til det engelske Publikum bestandig troede fast paa Nordens Sejr. Navnlig Frankfurter-Børsens Privatpublikum anbragte betydelige Summer i amerikanske Statsobligationer, og i kort Tid blev der derved fortjent Millioner. Da efter Borgerkrigens Slutning Indløsningen af Obligationer begyndte og deres Kurs derved steg, tog Liebhaberiet for de billigere Jærnbane-Prioritetsobligationer Overhaand, indtil Publikum for nogen Tid siden kom til den Erkjendelse, at en amerikansk Prioritet ikke er nogen

evropæisk, fordi Aktiekapitalen er gjort altfor lille . . . .  
 Exempelvis kan det anføres, at det Hus, hvis Fald gav Stødet til New-Yorker Krisens Udbrud, begyndte Anlægget af Nord-Pacifik-Banen, der var projekteret til en Længde af mindst 500 danske Mil, med en Stamkapital af kun 2 Mill. Dollars, hvoraf tilmed kun 10 pCt. blev indbetalt! Hele Bygningen skulde altsaa udføres ved Hjælp af Prioritetsobligationer, hvoraf der allerede er udgivet for 25 Mill. Dollars i 7 pCt.s Obligationer. Banen kan nu maaske forrente sig om 50 Aar, naar alt Landet til begge Sider af den er bleven solgt — men indtil da kan den anvendte Kapital betragtes som tabt for Besidderne. Fra New York skriver en Landsmand til os, at St. Joseph- og Denver-City-Banen, som har kostet over 12 Mill. Dollars, men endnu ikke er bygget færdig og ingen Trafik har, er paabegyndt med en kontant Aktiekapital af 1400 Dollars!

«Et væsentligt Incitationsmiddel for Jærnbanespekulationen blev den Omstændighed, at Pacifik-Banen til St. Francisco blev færdig tre Aar før den fastsatte Tid, og at der blev nævnt en Del Mænd, af hvilke enhver havde tjent Millioner ved denne Spekulation. Som Følge heraf blev Kongressen i 1868 og 1869 bestormet af Eventyrere, som haabede at fiske Landstrækninger for deres Jærnbaneprojekter og Kongresmedlemmers Navne til Lokkemiddel.»

Efter dette Overblik over Forholdene i Tyskland, Østrig-Ungarn og Nordamerika tilføjer Forf.: «De andre Lande bidrog kun lidet eller intet til Krisens Frembrud, endskjønt de ikke bleve helt forskaandede for dennes Virkninger. Frankrig led for meget under Krigens Følger, til at en Overspekulation kunde komme op der, og i England var Mindet om Panikken i 1866 endnu for frisk, saa

at Handelen der havde holdt sig til solidere Foretagender. Heller ikke er i noget andet Land den store Befolkning, og da navnlig i Provinserne, i den Grad vant til at tage Del i Børsforretninger som i Tyskland og Østrig — og en Børskrise var jo fornemlig det Uvejr, der i 1873 su- sede hen over Evropa og kastede Kapitalister — og smaa Arbejdere — til Jorden. I Særdeleshed den store Be- folknings almindelige Deltagelse i Børs-Differens-Forret- ninger var det, som i Østrig bidrog til at forværre Kri- sen og fremkalde saa mange og vedholdende Omvæltninger. En Tid lang spillede jo Alle — fra Skriveren til Gene- ralen, fra Tjenestepigen til Erkehertugen. Alle de Fæ- nomener, som havde vist sig ved tidligere Kriser, kom ogsaa nu og for en Del i forhøjet Grad for en Dag. Netop de voveligste Foretagender, de saakaldte Spillepa- pirer, vare de mest søgte, fordi de frembyde de største Chancer for Kurssvingninger og altsaa for betydelig Vin- den eller Taben.

«Ved Wienerbørsen bidrog ogsaa maaske endnu den daglige Likvidation til at forhøje Spillet's Tillokkelser. Det var et Slags Rus, der bemægtigede sig Publikum, ligesom i Tulipanmaniens Tider eller den Gang, da Galskaberne i Rue Quincampoix og Change Alley gik for sig.

«I den almindelige Jagen efter Gevinst paa Børsen gav Bankerne, især de nyere Instituter, Tønen an. De have næsten alle, især i Wien, drevet Børsforretninger og derved søgt at opnaa høje Dividender. Mange Bank- bestyrelser have, i Stedet for at anbringe de til Udbytte- fordeling opsamlede Beløb i sikre Vexler, brugt dem til at gjøre Reportforretninger paa Børsen. Derved var det da bestandig de nystiftede Selskabers Aktier, der spillede Hovedrollen, fordi de formedelst deres Usikkerhed frembød

de største Differenser. Ganske vist vidste det store Publikum ikke, paa hvilken Maade mange Selskaber vare komne i Stand, og at ved mange af dem, efter hvad «Deutsche Zeitung» beretter, Indbetalingerne vare fingerede.»

Forf. fremhæver nu, hvorledes Kjærnen i hele dette Børsspil er, at de Store plukke de Smaa, Fagmændene de Ukyndige, Hovedstadsboerne Provinsboerne. De Sidste gaar det altid ud over, og de blandt dem ofte udbrydende smaa Panikker blive altid benyttede af de egentlige Børs-mænd til et godt Kup. «Sæt, at Kurserne en Dag paa Grund af en eller anden ugunstig Efterretning henimod Børsens Slutning synker usædvanlig, saa give Provins-Kapitalisterne strax deres Mandatarer paa Børspladsen Ordre til at sælge til de sidste Kurser. Naar nu hin Efterretning stadfæster sig, og Kurserne derfor synke endnu lidt mere, saa kan den givne Ordre ikke udføres. Kapitalisten, som pr. Brev eller Telegraf underrettes herom, bliver aldeles bestyrtet og sender Ordre til at sælge til enhver Pris. Som Følge af mange saadanne Kommissioner, der den næste Dag drive Kurserne stærkt ned, udbryder en Panik, som ogsaa bringer Kulissen (de smaa Spekulanter og Mæglere; de store kaldes i Wien «Skranken» efter det faste Standpunkt, hvor Repræsentanterne for de store Bankhuse have deres Stæde) i Forvirring, saa at den ogsaa begynder at skille sig snarest mulig af med sine Effekter. Det er dette Tidspunkt, da de Store gjøre Opkjøb — og allerede næste Dag er som oftest Kurserne igjen gaaede op til det gamle Punkt, og Smaafolkene i Provinserne se sig plukkede. Saadanne Panikker forekomme mest i politisk bevægede Tider eller under Kriser. Men de ere dog kun en af de mange Lejligheder, der frembyde sig til at berige sig paa Mængdens

Bekostning. Den mest benyttede er og bliver dog Agiotagen ved Emission af nye Stats- eller Jærnbaneobligationer eller Aktier i nye industrielle Foretagender.» Om Fremgangsmaaden herved meddeles efter en Artikel i «Deutsche Zeitung» i December 1873 nærmest i Anledning af det da udbudte ungarske Laan Følgende:

«Til en rigtig Emission hører tre Apparater, som maa virke i Forening: Bankapparatet, Børsapparatet og Journalistapparatet . . . Ledelsen af det første ligger i Bankhusets Chefs Haand. Med ham forhandler Repræsentanten for den Penge søgende Part; med ham træffes Overenskomst om Provision, Emissions-Termin o. s. v. Nu er alt dette bragt i Orden: de menneskekjærlige Banker have betinget sig en Provision af 2 pCt., det gjør paa 150 Millioner» (det ungarske Laans Størrelse) «3 Millioner fl. eller paa 75 Millioner» (den Del, der kom til Udbud) «1½ Mill. fl. Ved Differensen imellem Overtagelseskursen og Emissionskursen — Laanet overtages til 85½ pCt., medens Publikum maa give 87½ pCt. — tjenes atter 2 pCt. — i Alt altsaa beholdes 6 eller 3 Mill. fl. Dette Beløb er Emissionsbankernes legale Fortjeneste og den faa de ikke for Intet, eftersom de indestaa for, at Laanet skal blive dækket, skaffe et betydeligt Antal Subskribenter til Veje blandt deres sædvanlige Kunder og overtage Risikoen for det Tilfælde, at Emissionen skulde mislykkes.

«Denne Risiko er imidlertid ingenlunde den samme for alle Deltagerne. Naar Finansstørrelser som Rotschild og Wodianer træde i Forbindelse med et Bankinstitut, er det sædvanlig disse Børsens Mægtige, som tage Løvens Andel af Gevinsten, medens Banken bærer Foretagendets Byrder. Og naar dette ikke lykkes, kan man være sikker paa, at det ikke bliver Børsfyrsterne, men den k. k. priv.



Bank, som maa overtage de ikke tegnede Beløb, saaledes som det, for blot at anføre ét Exempel, gik med de 15 Mill. i Theisbane-Aktier, som hele 4 Aar tyngede paa Kreditanstalten, før det lykkedes denne at faa dem anbragte . . . Under alle Omstændigheder have Børsfyrsterne en tredobbelt Gevinst: først som Deltagere i Emissionen, dernæst som Aktionærer i den paagældende Bank, hvis Aktier stige ved Efterretningen om, at Banken har Andel i Emissionen, og for det Tredje som Spekulanter, i det de tidligere end Publikum vide Besked herom og vide at gjøre sig den frugtbringende ved paa Forhaand at opkjøbe Aktier i Banken. Vind og Vejr er saaledes ikke skiftet lige imellem begge de samvirkende Parter — men i Almindelighed tjene de dog begge derved og Arbejdet lønner sig ogsaa for Banken.

Hvorledes gaar nu Emissionen for sig? Først maa Pengemarkedets Humør nøje iagttages og, hvor det behøves, Stemningen løftes lidt. Man prøver sig forsigtig frem — modsigende Rygter slippes ud i Publikum. Snart hedder det, at Emissionen først vil finde Sted i Januar — snart at den allerede vil gaa for sig i December. En skjøn Dag nedsættes Diskontoen i London — det tyder paa godt Vejr — det maa benyttes — og nu sættes Børsapparatet i Bevægelse. Først og fremmest maa der gøres Hausse i Bankens egne Aktier — dels fordi det animerer til Tegning, dels fordi Børsfyrsten i Forvejen har opkjøbt disse Aktier og nu skal tjene paa dem. Naturligvis bliver der dernæst noteret en Præmie paa det Papir, der skal emitteres; thi selv om det ingen Virkning gjør paa Stedet selv, saa gjør det dog godt at telegrafere Sligt til de andre Subskriptionssteder. Hertil benyttes da Børsapparatet, der sættes i Bevægelse enten ved den

saakaldte Syndikats-Deltagelse eller, hvad der nu er almindeligere, ved ligefremme Pengebetalinger. De indflydelsesrigeste Børsmænd faa nemlig Løfte om at erholde et bestemt Antal Effekter til Emissionskursen — og Meningen hermed udtales ofte ligefrem, i det der udtrykkelig tilsikres dem en vis Gevinst paa hver Obligation eller Aktie. Disse Børsmænd ere da interesserede i at drive det ny Papir saa højt i Vejret som muligt ved overalt at sige, at det snart vil staa langt over Emissionskursen. Skulde Contreminen (Baissepartiet, der vil bringe Papirerne til at synke) vove sig for langt frem og paatage sig betydelige Leverancer under eller til Emissionskursen, saa erklæres det, at Laanet er overtegnet; Papirerne blive da foreløbig i Emissionsinstitutets Besiddelse, og de, som have solgt paa Leverance i Haab om snart at kunne købe under Emissionskursen, maa søge at komme i Besiddelse af den fornødne Mængde Effekter til enhver Pris.

«Førend Tegningen finder Sted, maa Journalistapparatet sættes i Bevægelse. De større Banker have næsten alle en Publicist-Agent, de mindre nøjes i Fællesskab om én Agent. Denne Agents Forretning er vanskelig nok og kræver lige saa megen Energi som Taalmodighed . . . . Nu til Dags kan den paagjældende Reklame kun optræde med en vis Forsigtighed. Men man sporer den dog endnu stedse; saaledes kan man i nogle Blade læse den opmuntrende Efterretning, at der i London er betalt 1½ pCt. i Opgjæld paa det ungarske Laan . . . . Virksomheden er ikke af rent lokal Natur; der virkes ogsaa paa andre Steder og Telegrafbenyttes med Behændighed. Saaledes har det f. Ex. ikke bidraget lidt til at faa det paa Berlins og Londons Børser afsluttede ungarske Laan til at lykkes, at det ad telegrafisk Vej blev berettet, at

det tyske Rigs-Invalidfond agtede at tegne sig for 8 Millioner. Da Efterretningen viste sig at være falsk, var Laanet allerede tegnet!»

Efter saaledes at have berørt de mange forskellige Forhold, som samvirkede til at frembringe en Krise, fremhæver Forf. sluttelig, hvorledes alle de forud for en Krises Udbrud gaaende karakteristiske Træk ogsaa ved denne Lejlighed vare tilstede. «Allerede i Efterhøsten 1872 var Buen saa spændt, at den truede med at bryde, og Krisen blev i Wien, hvor den først skulde komme til alvorligt Udbrud, kun holdt tilbage ved Forventningen om den forestaaende Verdensudstilling, fordi der næsten i alle Kredse hos de fantasirige Donaubeboere nærmedes de mest overdrevne Forhaabninger om de finansielle Følger af dette internationale Skuespil, og mange Kreditorer paa en Maade stiltiende tilstode et Moratorium indtil dette Tidspunkt.» Alle Symptomer paa en Krise vare allerede da til Stede:

1) Den herskende Foretagelsesaand og Spekulationens Forvovenhed have vi alt udførligere eftervist.

2) Den epidemiske Attraa efter hurtig at blive rig traadte tydelig frem i den store Mængdes eksempeløse Deltagelse i Børsspillet i Tyskland, Østrig og Schweiz. Allerede i nogle Aar havde dette Spilleraseri svækket flere Bankbetjentes Troskab. Vi behøve kun at minde om Schär, der som Funktionær ved en Filial af «Eidgenössische Bank» i Zürich stjal Tredjedelen af denne Banks indbetalte Kapital (den beløb sig til 9 Mill. Fr.), bortspillede Beløbet paa Pariserbørsen og nu bøder med 10 Aars Tugthusstraf derfor — om det schweizerske Forbunds Statskasserers Besvigelser, som bleve straffede med tre Aars Strafarbejde — om Navnene Wagner og Ofenheim og Jærnbane-Underslæbene i Preussen og Østrig —

og om selve den forhenværende Forbundspræsident Fornerod, som kun for at sikre sin materielle Stilling havde opgivet sin Stilling som Statens øverste Embedsmand for at træde i Spidsen for «Crédit mobilier Suisse» i Genf, der havde sit Hovedsæde i Paris. Skuffet af denne Anstalts Stiftere med Hensyn til Foretagendets Sikkerhed, i det disse blot havde søgt at vinde et Navn som hans for at holde Liv i det fra Fødselen dødfødte Projekt, lod han sig forføre til at laane sit Navn til ulovlige Foretagender, medens den ubetydelige Aktiekapital blev spist op af Bestyrelsen, indtil Retten skred ind, og Verden fik det uhørte Skuespil, at det forhenværende Overhoved for et frit Folk blev dømt til tre Aars Tugthusstraf.

3) Publikums Lettroenhed har aldrig været større end ved denne Tid. Man behøver blot at minde om de to Processer mod Dachauer Banken i München og Placht i Wien. I München var det lykkedes en Eventyrerske, en forhenværende Skuespillerinde Spitzeder, under en hyklet Fromheds Maske og støttet af Zeloter og Munke at forskaffe sig en uhørt Kredit navnlig paa Landet, som hun vidste at nære ved Løfter om høj Rente indtil 20 pCt. Henved 3 Mill. fl., som bedaarede Bønder, hvis Tilstrømmen næppe var til at styre, betroede hende, bleve fortærrede af hende og hendes Hjælpershjælpere, indtil de i Slutningen af 1872 bleve førte for Retten og dømt til Tugthuset. Placht, en afskediget Officer, vidste ligeledes ved Løfter om 40 pCt. at fralokke henved 1600 Mennesker deres Sparepenge — over 3 Mill. fl. — for at gjøre dem frugtbringende ved Børsspil, medens der i Virkeligheden næsten ingen Aktier blev kjøbt, men Alt bortødslet ved overdaadigt Levnet, Avis-Annoncer o. Lign. Blandt de Skadelidte fandtes Folk af alle Stænder, fra

Skrivere og Bønder til Feltmarskalløjtnanter, dog mest Kvinder, fra Kokkepiger til Grevinder. Deres Fortvivlelse ved Efterretningen om Katastrofen var ubeskrivelig — og dog maatte ethvert fornuftigt Menneske kunne sige sig selv, at man ikke ad naturlige Veje kan skaffe Folk 40 pCt. af deres Sparepenge.

4) Den Forvovenhed, hvormed der regnedes paa Agiotage, har aldrig været større; thi der stiftedes formelig «Gründerbanker», hvis eneste Øjemed var at leve af Opgjælden paa de ny stiftede Selskabers Aktier. Crédit mobilier, Darmstädter og Dessauer Bankerne traadte i Skygge for disse nye Banker.

5) Hensynsløs Bortødslen steg i en utrolig Grad. I Wien betaltes 2 à 300, ja endog 500 fl. for en Billet til Adeline Pattis Optræden.

6) Spillesygen havde grebet hele Provinser, ja de fleste Samfundskredse i Østrig og Nordtyskland.

7) Priserne paa Luxusartikler, paa Raastoffer og paa Kjød steg til en uforholdsmæssig Højde.

8) Priserne paa Byggepladser og Huse steg ligesom Huslejen til en saadan Højde, at der lød almindelige Klager over sidstnævntes Højde. Ved Berlin steg værdiløse Sandgrunde langt borte fra Byen i Pris langt over Vinbjærgene i Rheingau. I Wien betaltes i Nærheden af Stephanskirken 700 fl. pr. □ Favn, og en Gartner solgte sin for faa Aar siden for en Sum af 10,000 fl. anlagte Have for 145,000 fl.

9) Paa Grund af Fabrikernes store Virksomhed havde alle Maskinbyggere fuldt op at bestille og om Prisen blev der ikke mere pruttet.

10) Arbejdslønnen steg i Løbet af et Par Aar med 25—30 pCt. og i de Forenede Stater naaede den

endog en Højde, som ikke mere synes troværdig, naar ikke Angivelserne bekræftedes af de paalideligste Kilder. Og samtidig fandt der en saadan Masse Arbejdsnedlæg- gelse Sted for at opnaa endnu højere Løn som til ingen tidligere Tid.

11) Bankerne maatte fra Tid til anden forhøje Dis- konto og Rente som Følge af de stedse stigende For- dringer til Pengemarkedet.

12) Og endelig begyndte omtrent 3 Uger før Krisen Spekulationspapireernes Kurs at synke.

«Alle Symptomer paa en Krise traf saaledes sammen, saa at man med Sikkerhed kunde forudse dens Udbrud. Ganske vist var det, da først alle disse Symptomer vare til Stede, for sent at forhindre Krisens Udbrud, selv om det var lykkedes at bringe hele Publikum til at indse dens umiddelbare Forestaaen. Imidlertid var det interes- sant at gjøre den Iagttagelse, at ulige flere Personer end ved nogen tidligere Krise have erkjendt Krisens Nærmelse og i Tide reddet sig.» Det bedste Bevis herpaa haves deri, at de solidere Statspapirer, som ellers umiddelbart før en Krise pleje at synke i Kurs, fordi megen Kapital drages ud af dem for at anbringes i nye Foretagender, denne Gang ikke blot have holdt sig i en fast Kurs, men endog for største Delen ere stegne i Kurs — og ere vedblevne dermed efter at de nye Spekulationseffekter alt vare begyndt at synke med rivende Hastighed.

---